

Смер: Васпитач у предшколским установама

Трећа година

Драги студенти, као што сам и на самом предавању говорио да се усавршавате у свим областима подједнако, молим вас да ову ситуацију искористите на учење.

Свако добро, до скоријег виђења,

Проф. др Бошко Миловановић

ДЕЧЈИ ГОВОР

Функције дечјег говора Функције говора детета су у тесној вези са потребама детета у језичкој комуникацији — потребама да општи са другима, да изрази своје мишљење, осећања, жеље, да образлаже своје поступке, да обавести друге или их пита о нечему, да открива могућности језика и сопствене могућности у комуникацији, да уочава везе између ствари и појава и то изрази говором. Функције говора детета могу се класификовати у три категорије: сигнификативна (означавајућа) социјална (комуникативна) приватна (егоцентрична) Сигнификативна функција говора тиче се способности детета да предмете и њихове односе означава речима; способности схватања изражајних могућности говора. Активности и игре, у којима се траже и налазе одговарајуће речи, фразе и конструкције, доприносе развоју ове функције и способности детета да се ефикасно споразумева — да разуме друге и да други њега разумеју. То су активности и игре у којима се траже и налазе задате речи - имена, деминутиви, антоними, речи које означавају особине, поређења, радње, речи које припадају одређеном тематском кругу - календар речи, "лепе" речи, "чудне" речи. Комуникативна функција говора директно проистиче из дечје потребе за општењем са

другима, одраслима и децом, у различитим животним ситуацијама. Она може бити: Интеракциона или фатичка — када се комуникација одвија у вези са нечим што се види, што се тренутно догађа, у вези са чињеницама спољашњег света који окружује саговорнике. Ова комуникативна функција је, с обзиром на дечје мало искуство, највише заступљена у дечјем говору. Дечји искази су најчешће имплицитни, допуњени невербалним говором и ситуационим контекстом; Обавештајна — ако се говором преносе информације о предметима, појавама и догађајима за које саговорник не зна. Резултат је развоја дечјих мисаоних способности и подстицаја одраслих да дете изрази оно што је неприсутно, на начин који је схватљив другима; Експресивна — када се исказима изражавају осећања, унутрашња стања и расположења. Образовање и васпитање у вртићу мора бити усмерено ка социјалном, али и личном развоју детета, ка његовом активном сазнавању света, али и обликовању сопствене личности; Инструментална — када се говором изражавају жеље, захтеви, протести; Регулативна — када је комуникација усмерена на управљање понашањем других, на успостављање односа међу децом; Хеуристичка (откривачка) — комуникација у којој долази до открића и нових сазнања, уочавања нових појава или односа. Да би до учења откривањем дошло, потребно је дете суочити са проблемом који ће га подстаћи на постављање питања, проверавање, истраживање, експериментисање; Имагинативна — комуникација која се темељи на игровној, измишљеној и измаштаној ситуацији; Перформативна — комуникација одређена социјалним нормама у опхођењу (учтиве фразе, утврђени начини обраћања различитим саговорницима, тражење дозволе за обраћање, извињења, давање обећања и сл.). Приватна функција говора огледа се у субјективном, егоцентричном говору, којим дете изражава задовољство говорењем, усмерава пажњу на себе, изражава ток својих мисли.

Ту спадају: језичке игре детета, од гукања и тепања до игара речима и бројних смишљених бесмислица и екикики поезије; говор као средство мишљења и формирања појмова; а онда и говор као средство за управљање сопственим понашањем и средство за развијање слике о себи, за самосазнавање. У вртићу, функције говора васпитач подстиче и негује у бројним спонтаним и природним ситуацијама, као и у оквиру специфичних активности, посебно усмерених на развој говора, било да се оне остварују самостално или у оквиру комплексних активности. За ефикасан рад васпитача на развоју говора деце, потребно је уочавање и бележење развијености комуникативних функција дечјег говора. Таква испитивања се обављају спонтано и плански, уз помоћ различитих средстава (слика, сликовница, звучних записа, тестова) и коришћењем различитих метода (разговора, показивања, приказивања). Испитују се комуникативне способности сваког детета (иницирање комуникације, комуникација дете-дете, комуникација дете-васпитач, способност слушања других, разумевање вербалних порука, разумевање прочитаног текста, способност препричавања, развијеност реченице и др.). Подаци се сређују, класификују и уопштавају, повезују са резултатима других испитивања детета, његове индивидуалности, самосталности, креативности, социјално-емоционалних и сазнајних компетенција, физичког развоја - прави се портрет детета и целе васпитне групе. На основу добијених резултата, васпитач утврђује којим комуникативним способностима је овладала већина, мањи број деце и свако дете појединачно, и предузима одговарајуће васпитне поступке и организује активности које ће подстицати развијање појединих функција говора. Након извесног времена, у поновљеним испитивањима, утврђују се настале промене и, у складу са њима, организује даљи рад. (Славица Јовановић, Говор и комуникација)

Говор у игри

Развој детета, па и његов говорни развој, може се пратити и кроз игре којима се дете игра. Дечја игра је најпре солитарна (усамљена), потом паралелна (упоредна), најзад кооперативна (друштвена). У солитарној игри дете, углавном, говори само са собом - описује шта ради, именује предмете и играчке којима се игра, поставља себи питања и одговара на њих. Овај егоцентрични говор није ипак сасвим недруштвен, јер дете у знатној мери прима, у својој игри и њеном развијању, подстицаје одраслих који ту игру прате са стране. Његова симпрактичност не само да помаже детету у игри, него је и неопходна за развој опажајног и појмовног мишљења. У следећој фази, деца се играју једно поред другог, али без сарадње, што се огледа и у употреби говора. Деца не обраћају пажњу једно на друго, она говоре сама за себе и сама себи. Када дете почне да се игра на друштвен начин, оно постаје члан групе који сарађује са другима, а говор постаје један од градилачких елемената игре. Васпитно-образовни рад на развоју говора темељи се на начелу да је дете носилац свог говорног развоја. Тешкоће у комуникацији код детета јасленог и предшколског узраста јављају се због недовољног познавања језика и других сазнајних ограничења, егоцентризма и неспособности да се стави у позицију другог. Једини начин да се оне превази|у јесте стављање детета у ситуацију да говори, да практикује разноврсну употребу говора у интеракцији са другима. Практикујући говор, дете развија своје говорно понашање. Превођење детета са имплицитног на експлицитни говор (прилагођен саговорнику и комуникацијској ситуацији), као и проблеми који том приликом настају, решавају се интеракцијским методама учења. Истраживања показују да за проговарање није довољно то {то дете има уро|ене предиспозиције да нау~и језик, нити да буде

"запустило језиком", већ је за то пресудна активна комуникација, комуникација у којој је за дете аранжирана говорна интеракција, а она је нужна и у даљем раду на развоју говора. У тој аранжираној интеракцији, васпитач подржава дете да схвати и моделује лексичке и фразеолошке супституте за предмете и појаве који га окружују и то чини у игровним формама, подстичући дете не само да прихвата активну улогу, него и водећу улогу у игри. Сви поступци које користи васпитач имају исту сврху — да допринесу успешности комуникације. А за успешну комуникацију веома је важан квалитет контакта (који подразумева отвореност, искреност и топлину у комуникацији). Први корак у интеракцији васпитача и детета састоји се у показивању заинтересованости за дете које започиње комуникацију, чиме га прихвата као саговорника и подстиче да настави интеракцију. При томе васпитач користи различите невербалне и вербалне подстицаје (заинтересован поглед, осмех, додир; слушај те, можеш ли то рећи јасније, нисам сигуран да су те и друга деца разумела, покушај...). У интеракцији, млађем детету понекад треба понудити модел исказа (Кад дете каже Дај и показује на коцку, васпитач ће предложити модел — Дај ми коцку. Ако дете то понови, значи да је схватило да васпитач очекује да га имитира.). Ако дете не имитира модел, васпитач га подстиче (Узима коцку и пита шта је то. Ако дете одговори, васпитач потврђује тачност његовог одговора, понављајући га — Тако је, то је коцка.) Уколико дете није у стању да имитира модел, васпитач му помаже: тако што изговара један део речи — То је ко...; именовањем супротног појма у виду недовршене реченице — Није лопта него ...; давањем могућности избора између два одговора - чиме се игра Маја, коцком или лутком?; описивањем предмета, али без именовања, или позивањем на искуство детета — То и ти имаш код куће и сл. Поступци са дететом које мало говори треба да су још топлији. У првом реду, овде

иницијатива ретко полази од детета, интеракцију започиње васпитач, на пример, тако што ће му понудити неку играчку да се игра (слагалицу). У следећој фази васпитач настоји да његова пажња и похвала постану значајне за дете (он коментарише делчју активност — Овај део иде тамо... Ти знаш да састављаш ову слагалицу... Тако је, окрени тај део... Баш је лепа ова слагалица... и ставља му до знања да је заинтересован за интеракцију. Када дете то схвати, оно ће почети и само да се обраћа васпитачу — Дођи да видиш. Ту иницијативу треба охрабрити — Драго ми је што си ме звао. Баш си брзо саставио слагалицу. Хоћеш ли поново да видим како то радиш. Ту се отварају могућности за даљу интеракцију — Треба ли ти помоћ... Ако дете само климне главом, он га пита — Можеш ли да кажеш да или не, Кажи треба ми помоћ.) Интеракција напредује ако дете у некој следећој ситуацији започиње комуникацију, коју васпитач наравно прихвата и одржава, постепено укључујући у сарадњу другу децу. У пракси савременог предшколског васпитања и образовања, много више него раније, поклања се пажња култивисању спонтаних језичких игара малог детета, с обзиром на њихов значај за дечје језичко стваралаштво, без којег нема развоја говора (само мали део говора резултат је подражавања). Већ је напред речено да велики део спонтаног језичког стваралаштва показује како дете употребљава језик и у "служби збиље" (Мама, ја сам се насапуњао, а ти ме насун|ерај; Зашто је ово море негде изгу`вано, а негде испеглано; Приметио сам да је у Београду јако развијено бркарство). У свим овим примерима, дете се не игра језиком, нити трага за неологизмима, оно следи свој на~ин поимања језика и, према сопственим мерилима, проналази најбоци израз за оно што жели да саопшти. (Славица Јовановић, Говор и комуникација)

Игра као форма увођења детета у језик и говор

Од недавно, психолошка и психоллингвистичка истраживања о усвајању говора и језика мењају схватање о томе шта је средина која утиче на овај процес. На првом месту из појма средина издваја се однос између детета и њему блиских особа, а затим се у том односу покушавају открити и истраживати они формативни елементи који утичу на успостављање и развој појединих психичких процеса. Тако се, на пример, у истраживањима усвајања говора и језика пажња усредсређује на дијалог, на разговор између детета и одрасле особе, при чему се и дете и одрасла особа сматрају за активне личности, а њихов дијалог за интеракцију. У таквом истраживању постаје упадљивије и много јасније шта ради одрасла особа да би навела дете да проговори, а шта ради дете изложено овом навођењу. Оваква врста истраживања је највише усмерена на проблем проговарања, односно са преласка са прелингвистичке на лингвистичку фазу развоја (Bruner, Garvey, Nelson). Она су донела податке о томе како родитељи намерно поступају да би дете подстакли да проговори. За све поступке је карактеристично да издвајају разговор из свакодневног контекста, да га разним средствима покушавају моделовати, да за овакву врсту дијалога придобијају дете, тако што разговор чине забавним, а то постижу тиме што га одвајају од свакодневне рутине, од практичних циљева и уносе у њега повишено расположење. У таквој прилици, мајка мења израз лица, гледа у дете, подиже обрве, шири очи, смањује размак између свог и дететовог лица, наглашава речи, продужено изговара самогласнике... Истовремено, мајка се понаша тако као да дете говори - она оставља простор за дечји говор и реагује као да је оно заиста говорило, чак и када дете не вокализује. Из следећег примера се види да одрасла особа, у намери да подстакне дете на разговор, не чини то у свакодневној ситуацији, већ ствара изузетну ситуацију, која није везана ни за шта друго, осим за разговор. Оваква ситуација је по свим својим обележјима

у ствари игра, која постепено прелази у ритуал. Наводимо често понављану игру баке и девојчице (узраста годину дана и 10 месеци) која је споро проговарала и мало говорила. "Разговор" би увек почињао тако што би девојчица села баки у крило, хватала је за огрлицу, а бака би ову иницијативу прихватала као прилику за дијалог. Поред баке је редовно (намерно) стајала њена ташна, из које су она и девојчица вадиле шминку, а бака би ружем цртала "бебице" на шакама девојчице. Пошто би се девојчица машила ташне, разговор би текао овако: Б: Шта хоћеш? (весело и подстицајно, мада спречава девојчицу да из ташне узме шта хоће) Д: Та...а...та (ташну) Б: А, хоћеш ташну. Шта ћемо узети из ташне? Д: О...о...о (и показује прстићем на длан) Б: Узећемо руж, па ћемо цртати бебице на руци. О...о...о Д: (Девојчица се смеје, бака узима руж и почиње да црта) Б: Држи овако руку. Сада ћемо нацртати очи, па нос, па уста (Све се изговара полако, наглашено, са паузама, а свака реч наглашава везу са оним што се чини) Б: Ево, једна бебица је готова. Д: (Девојчица се задовољно смеје и одмах пружа другу руку. Понавља се претходни поступак и разговор) Б: (певуши) Мала, мала бебица. Мала, мала бебица. Д: (Смеје се, а затим трчи да свима у кући покаже своје руке) На-на, на-на (То је нацртала нана) Девојчица се враћа баки и све почиње испочетка. Цео разговор се одвија као забава, у раздраганом расположењу, дете није подучавано, оно је увучено у игру која чини упадљивим правила разговарања, а сам разговор везује за задовољство. У појединим истраживањима испитивана је улога језиколиких игара у прелажењу детета са прелингвистичког у лингвистички стадијум развоја. Таква језиколика игра је У-ја игра скривања, које се свака мајка или одрасла особа која се стара о беби игра са дететом. Проучаване су карактеристике ове игре, начин на који је мајка и дете играју, њене трансформације у року од годину и по дана и учинак који је извршила на проговарање детета. Ова игра има две

карактеристике опште игре, које су за усвајање говора од посебног значаја: она обезбеђује честу и систематску употребу језика у интеракцији са одраслим и, будући да је форма издвојена од свакодневног тока ствари, и говор и језик одваја од рутине и могућих последица, она говор и језик укључује у "поље комбинаторијске активности, одвајајући учинак и средство". У игри постоје две јасно одвојене секвенце (теме) - уводна и исходна. Свака од њих се дели на још две компоненте: прва на припрему и нестајање, а друга на појављивање и потврђивање. У свакој компоненти игре јављају се одређене говорне фразе повезане са понашањем. Игра се говорно конституише тако што између њених сегмената постоје краће и дуже паузе, а нарочито је дуга пауза између нестајања и појављивања. Анализа употребе ове игре у периоду од годину и по дана показала је карактеристичне промене у понашању мајке и реаговању детета. Када се игра први пут јавила (између петог и осмог месеца), мајка је сама обављала цео говор (и за себе и за дете). Током времена, она све више смањује број исказа и своди их на јасне маркере компонената, а повећава број ванигровних исказа како би контролисала понашање детета (рецимо, да не ставља предмет којим се игра у уста). Реаговање детета се, такође, мења: у почетку оно хвата предмет који се сакрива, затим хватање прати вокализацијом, а временом све боље предвиђа ток игре, више и чешће бива активни учесник у игри, а на крају и њен иницијатор. У игри У-ја дубинска структура је нестајање - појављивање и она је увек константна. Мења се њена појавност: час се клоун сакрива иза леђа, час лутка нестаје иза намештаја, час се дете сакрива у ћошак, час се мајка сакрива у другу собу. Све ове појавности не дешавају се ниоткуда, већ их мајка или дете измишљају и контролишу. Једноставна игра У-ја открива како игра уопште омогућава метафоричко мишљење: дата је једна постојана тема, која се непрекидно означава различитим средствима. Анализа ове игре

упућује на чињеницу да деца не усвајају језик тако што појединачно овладавају његовим спољним манифестацијама (површинском структуром), већ правилима дубинске структуре.

(Из: Александра Марјановић, *Игра као форма увођења детета у језик и говор*, /у/ Група аутора, Дечје језичке игре)